

Ланіна Тетяна Олександрівна,
Інститут мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка,
б-р І. Шамо, 18/2, м. Київ, 02152

ORCID id 0000-0002-4708-0197

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВОКАЛЬНОГО АНСАМБЛЕВОГО ВИКОНАВСТВА

У статті висвітлено наукові основи естрадного вокального виконавства як специфічного жанру музичної культури, проаналізовано мистецтвознавчу та науково-педагогічну літературу з теорії та методики ансамблевого виконавства, досліджено його онтологічні, культурологічні, комунікативні та естетичні аспекти. Сформульовано дефініції ансамблю, визначено сутність та ознаки естрадного вокального ансамблю, проаналізовано його структурні особливості й функції. Окреслено перспективи застосування накопиченого науково-практичного досвіду у фаховій підготовці студентів вокально-виконавських та музично-педагогічних спеціальностей.

Ключові слова: ансамбль, вокальне ансамблеве виконавство, вокальний ансамбль, естрадне вокальне виконавство, естрадний вокальний ансамбль.

Ланина Т.А.

Теоретические основы вокального ансамблевого исполнительства

В статье освещены научные основы эстрадного вокального исполнительства как специфического жанра музыкальной культуры, проанализирована искусствоведческая и научно-педагогическая литература по теории и методике ансамблевого исполнительства, исследованы его онтологические, культурологические, коммуникативные и эстетические аспекты. Сформулированы дефиниции ансамбля, определены сущность и признаки эстрадного вокального ансамбля, проанализированы его структурные особенности и функции. Очерчены перспективы использования накопленного научно-практического опыта в профессиональной подготовке студентов вокально-исполнительских и музыкально-педагогических специальностей.

Ключевые слова: ансамбль, вокальное ансамблево исполнительство, вокальный ансамбль, эстрадное вокальное исполнительство, эстрадний вокальний ансамбль.

Lanina T.O.

Theoretical Basis of Vocal Ensemble Performance

The article covers scientific bases of contemporary vocal performing as a specific genre of music culture. The ontological, culturological, communicative and esthetical aspects of ensemble vocal performing are exhaustively presented.

The literary works on history and theory of ensemble performing have been analysed. The focus has been placed on ensemble forms of vocal performing and vocal instrumental ensembles. The term 'ensemble' has been defined and genre characteristics of contemporary vocal ensemble have been singled out with further analysis of their distinctive structural features and functions.

There have been studied the research works dedicated to the organizing methods as one of the professional training forms for students of classical and pedagogical universities. There have been defined the tasks of educational student vocal ensemble as a creative laboratory for the development of skills and vocal ensemble management techniques.

The author outlines the prospect of the use of accumulated scientific and practical experience of the vocal ensemble performance in the system of university education in the training of students in vocal performing and musical and pedagogical professions.

Key words: ensemble, ensemble vocal performance, vocal ensemble, contemporary vocal performance, contemporary vocal ensemble.

© Ланіна Т.О., 2017

Вступ. Вокальне ансамблеве виконавство є одним з найпопулярніших видів професійного та аматорського музикування на теренах України та зарубіжжя. Вагомим є його значення у формуванні культурного, духовного й освітнього потенціалу нашого народу та ціннісних орієнтацій учнівської і студентської молоді зокрема.

Неоціненним є внесок у розвиток сучасного естрадного вокального виконавства України таких відомих співаків та авторів пісень, як О. Білозір, В. Білоножко, І. Бобул, Ю. Богатіков, М. Гнатюк, П. Дворський, П. Зібров, В. Зінкевич, В. Івасюк, Ані Лорак, М. Мозговий, В. Морозов, Т. Повалій, О. Пономарьов, Л. Прохорова, С. Ротару, Т. Петриненко, В. Шпортко, Н. Яремчук та інші. Творчість більшості із цих виконавців та композиторів безпосередньо пов'язана з діяльністю вокальних ансамблів та естрадних гуртів кінця ХХ — початку ХХІ ст. (вокально-інструментальні ансамблі «Смерічка», «Водограй», «Червона рута», «Кобза», «Гроно», «Медобори», «Ватра», «Краяни», «Мальви» та інші; вокальні ансамблі «Коло», «Явір», «Козацькі забави»; сучасні вокальні гурти «Пікардійська терція», «Man Sound» та ін.).

Незважаючи на велику популярність вітчизняних і зарубіжних вокальних та вокально-інструментальних колективів феномен вокального ансамблевого виконавства є малодослідженим у мистецтвознавстві, що й визначило **актуальність цієї статті**.

Огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Аналіз наукових праць з досліджуваної сфери дає підстави констатувати, що вітчизняними та зарубіжними науковцями вже вивчені різні аспекти вокального виконавства та роботи співацького апарату (Д. Аспелунд, В. Багадуров, О. Варламов, М. Глінка, Б. Гнидь, Н. Гребенюк, Л. Дмитрієв, В. Ємельянов, Ф. Заседателев, І. Левідов, Д. Люш, М. Микиша, В. Морозов, І. Прянішніков, Л. Работнов, О. Стахевич, Р. Юссон, Ю. Юцевич та інші), запропоновано концептуальні погляди на проблеми українських вокально-виконавських шкіл та професійної підготовки студентів у вокальному класі (В. Антонюк, Б. Гнидь, Л. Дерев'янка, Г. Кабка, Н. Овчаренко, Т. Пляченко, В. Рожок та інші), сформульовано основні принципи хорового виконавства та методи роботи з вокально-хоровими колективами (А. Авдієвський, Б. Асаф'єв, А. Болгарський, С. Дорогий, В. Живов, О. Кошиць, К. Пігров, В. Соколов, Г. Стулова, П. Чесноков та інші), обґрунтовано технологію та організаційні основи естрадного вокального виконавства (Д. Бабич, Н. Дрожжина, О. Кліп, М. Попков, К. Лінклейтер, С. Ріггс та інші), досліджено тенденції розвитку українського естрадного пісенного жанру (М. Мозговий, О. Мозгова та інші),

розроблено авторські методики та програми формування навичок ансамблевого співу на заняттях навчальних студентських вокальних ансамблів (Т. Пляченко, І. Шевченко). Утім, онтологічні, культурологічні, комунікативні та естетичні аспекти вокального ансамблевого виконавства залишаються малодослідженими.

Актуальність і недостатня розробленість означеної проблеми визначили **мету статті** — дослідити теоретичні основи вокального ансамблевого виконавства.

Завдання статті: визначити сутність, функції, структурні особливості та жанрові ознаки естрадного вокального ансамблю.

Методологія дослідження. У статті використано такі теоретичні методи дослідження: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, порівняння, узагальнення.

Результати дослідження та обговорення. Наукове дослідження феномену естрадного вокального виконавства як форми музикування передбачає насамперед визначення сутності естрадного музичного мистецтва. Ми трактуємо *естрадне музичне мистецтво* як специфічний жанр музичної культури, який в історичному розвитку виробив власні характерні особливості в процесі композиторської творчості, реалізації принципів сольного та ансамблевого співу, різних форм інструментально-ансамблевого чи оркестрового виконання, творчої діяльності аранжувальників та диригентів.

Передусім сконцентруємо увагу на ансамблевих формах співу, вокально-інструментальних ансамблях, охарактеризуємо риси естрадно-вокального ансамблю та виявимо його різновиди.

Поняття *ансамбль* (фр. Ensemble — разом) в музиці має кілька значень: 1) музичний твір, написаний для кількох виконавців; 2) невелика група музикантів, які разом виконують твір; 3) великий виконавський колектив, об'єднаний будь-якими жанрами музичного чи хореографічного мистецтва (ансамбль пісні і танцю тощо); 4) завершений номер з опери, ораторії, кантати для групи співаків із супроводом або без нього; 5) специфічна якість спільного виконання, що передбачає співзвучність, єдність, погодженість зусиль і художньо-технічних прийомів усіх його учасників [1, 59; 10, 13]. Останнє з наведених значень, що має безпосередній стосунок до ансамблевого виконання як колективного жанру, нас цікавить чи не найбільше.

Отже, поняття естрадного ансамблю необхідно розглядати у взаємозв'язках із суміжними видами мистецтва — драматичним і музичним театром, хореографією. У контексті нашого дослідження інтерес викликають онтологічні, культурологічні, комунікативні та естетичні аспекти естрадного ансамблю, а також питання, пов'язані з виконавською практикою і специфікою естрадного

ансамблевого співу. Ґрунтовне наукове дослідження феномену ансамблю здійснено в монографії І. Польської «Камерний ансамбль: історія, теорія, естетика». Основна характеристика ансамблю (за І. Польською) — це спільність, погодженість, гармонія цілого і частини. Погодженість частин цілого і виникнення на його основі нової якості, що формує цю єдність, і є концептуальною основою ансамблю [7].

Естрадний ансамбль привніс у музичну культуру низку специфічних якостей, за якими визначається його приналежність до естрадного мистецтва, а саме:

— збагатив структурно-жанровий аспект музичного ансамблю, оскільки з'явився у низці нових напрямів та стилів сучасної естрадної музики, як-от: диско, прогресив, фанк, соул, R&B та ін.;

— кардинально розширив темброво-акустичний аспект звучання музичного ансамблю, що відбулося завдяки появі електро- та електронних музичних інструментів, комп'ютерних музичних технологій і сприяло формуванню специфічних естрадних прийомів співу;

— став революційним етапом у розвитку естрадного музичного виконавства (соціально-історичний аспект). Маємо на увазі діяльність вокально-інструментальних ансамблів, які привнесли в естрадне мистецтво нові форми його функціонування;

— змінив виконавсько-інтерпретаційний аспект музичного ансамблю. На естраді з'явилися вокальні ансамблі різного складу (жіночі, чоловічі, мішані) та інструментальні ансамблі, мішані колективи (вокально-інструментальні ансамблі), рок- і поп-групи.

Отже, є підстави стверджувати, що з появою естрадного мистецтва значно розширився обсяг як одна з основних властивостей поняття «ансамбль». У більшості дефініцій, пропонованих дослідниками, зазвичай робляться акценти на таких аспектах цього поняття, як: кількісний (число учасників виконавської групи), якісний (рівень сумісного виконання), жанровий (відмінність ансамблю від оркестру), історичний (специфіка ансамблів різних епох).

Розглядаючи естрадний ансамбль як цілісну систему, можна виявити його структурні особливості та різні функції.

Компонентами естрадного ансамблю є: 1) виконавці (кількість яких обмежена — від двох до десяти); 2) музичний твір, що виконується; 3) необхідний для виконання інструментарій. У результаті взаємодії всіх компонентів виникає явище ансамблю як ексклюзивного, цілісного художнього організму. В естрадному ансамблі принциповою, відмінною властивістю взаємодії його учасників є максимальна індивідуалізація партій.

Види естрадного ансамблю розрізняють за сферою і способом функціонування, за кількістю і якістю елементів, за типом внутрішньої ансамблевої взаємодії. Естрадний ансамбль містить такі складові: спів, декламацію, гру на музичному інструменті, хореографію, рух, жест. Усі ці компоненти виявляються в сумісній дії, бо тільки за таких умов можна створити музичний образ, сформувавши зміст вокально-інструментальної композиції. Естрадний ансамблевий колектив може складатися з кількох груп — вокальної, хореографічної та інструментальної, органічно поєднаних між собою. Специфічного, якісного виконання в такому колективі можна досягти, мобілізувавши усіх членів колективу на художню колективну творчість, бо кожний учасник тут стає і виконавцем, і творцем одночасно.

Отже, *естрадний вокальний ансамбль* — це унікальний художній організм, який є особливою сферою функціонування музичного естрадного мистецтва, що вирізняється якістю спільності, узгодженості, гармонії цілого і частини, об'єднання частин у щось цілісне і виникнення на цій основі нової якості, яка формується головами співаків, грою на електромузичних інструментах із використанням апаратури для звукопідсилення тощо [8].

Естрадний вокальний ансамбль є досить складним організмом, оскільки він утворений з індивідуально неповторних учасників — різних за вихованням, характером, темпераментом, музичним обдаруванням. Тому такий творчий колектив можна сформувати не відразу, а протягом тривалого часу — навіть кількох років. Цей процес буде результативним за умови, якщо всі учасники будуть об'єднані однією метою.

Специфіка вокально-ансамблевого виконавства полягає в тому, що і загальний план музичного твору, і всі деталі інтерпретації є наслідком роздумів і творчої фантазії не одного, а кількох виконавців. І реалізувати такий задум можна тільки спільними зусиллями. Художня єдність виконання завжди обумовлена єдністю розуміння образного змісту твору всіма учасниками виконавського колективу і спільністю їх професійної майстерності.

На відміну від хорового академічного звучання в естрадному ансамблі використовуються дещо інші прийоми звукоутворення, тим самим формується новий інтонаційно-музичний образ. В. Живов [1], досліджуючи складові хорового виконавства, увів поняття «колективна звучність», яке можна екстраполювати і на естрадне ансамблеве виконання.

Природно, що і критерії колективної звучності істотно відрізняються від звучання окремого голосу. Багато з того, що є прийнятним у сольному співі, є нездійсненним в ансамблевому виконанні. Тому й педагогічні завдання щодо цього

будуть мати свої особливості, які визначаються передусім колективним характером вокального виконання.

Засоби музичної виразності (вони ж є складовою виконавства) естрадного ансамблю залежать від стилю, в якому написано естрадний твір. Це можуть бути різноманітні напрями — фольк, рок, джаз, соул, диско тощо. У цих умовах дуже важлива колективна основа, колективний принцип ансамблевого співу, який охоплює всі сторони творчого процесу. Успішність виконання залежить і від кожного учасника ансамблю, і від колективу в цілому. Саме на взаєминах співака (як елемента цілого) і колективу ґрунтується сутність ансамблевого виконання. На сьогодні залишається складним педагогічним завданням навчити співати кожного індивідуально й одночасно в колективі. Над цим працюють як керівники естрадно-вокальних та вокально-інструментальних колективів, так і викладачі класу естрадного/вокального ансамблю.

Музикознавець І. Польська, досліджуючи специфіку камерного ансамблю, дала визначення поняття ансамблевого виконання. Ансамблеве виконавство, на її думку, є досить широкою сферою музичної діяльності та самостійно розвинутою підсистемою в системі ансамблевої музики загалом, часткою складної і розгалуженої системи різних ансамблевих жанрів і жанрових типів [7, 53].

Зовнішня структура ансамблевого виконавства зумовлена факторами місця і його умов, органічною єдністю з історичним соціокультурним контекстом, функціонуванням у конкретних соціально детермінованих художньо-специфічних формах, характерних для даної країни і певної епохи, а також особливостями жанрового хронотипу і жанрово-комунікативної ситуації. До питань зовнішньої структури ансамблевого виконавства відносяться фактор призначення, соціокультурної належності, специфіка адресної спрямованості тощо. Внутрішня структура системи ансамблевого виконавства визначається особливостями способу виконання і складом учасників, відповідно детермінується такими факторами, як стабільність якісних (темброво-акустичних, органологічних тощо) і кількісних характеристик, які сприяють формуванню семантичних рис тих чи інших ансамблевих жанрів.

ДЖЕРЕЛА

1. Живов В.Л. Хоровое исполнительство: Теория. Методика. Практика : учеб. пособ. / В.Л. Живов. — М. : ВЛАДОС, 2003. — 324 с.
2. Микиша М. Практичні основи вокального мистецтва / М. Микиша. — К., 1985. — 80 с.
3. Овчаренко Н. Основи вокальної методики : наук.-метод. посіб. / Н. Овчаренко. — Кривий Ріг : Видавничий дім, 2006. — 116 с.

Важливою складовою організації вокального ансамблевого виконавства на професійних засадах є фахова підготовка майбутніх артистів та керівників вокальних ансамблів у системі вищої освіти за спеціально розробленими методиками та навчальними програмами.

Теоретичні основи організації та методи навчання у класі вокального ансамблю розкрито у дисертаційній роботі Т. Пляченко, де навчальний вокальний ансамбль розглядається як одна із творчих лабораторій вокально-хорової підготовки студентів музично-педагогічної спеціальності [6].

Змістовною та логічно структурованою є навчальна програма «Методика роботи з вокальним ансамблем», розроблена Т. Пляченко для студентів професійного спрямування «Сольний спів» першого (бакалаврського) освітнього рівня [5]. Наведений у програмі навчальний репертуар систематизовано за типами й видами вокальних ансамблів, а також за жанровими ознаками, що дає змогу студентам засвоїти як оригінальні ансамблеві твори композиторів-класиків, так і перекладення та аранжування народних і сучасних пісень. Саме такий усебічний підхід до фахової підготовки майбутніх артистів та керівників вокальних ансамблів сприятиме ефективному розвитку вітчизняного вокального ансамблевого виконавства.

Детальний аналіз мистецтвознавчих та науково-педагогічних праць у сфері вокального й ансамблевого виконавства уможливив визначення дефініцій естрадного вокального ансамблю та естрадного вокального виконавства, структурних особливостей, функцій, стильових та жанрових ознак естрадного вокального ансамблю, а також змісту фахової підготовки студентів у класі вокального ансамблю та можливостей застосування цього наукового доробку в системі університетської освіти у фаховій підготовці студентів вокально-виконавських та музично-педагогічних спеціальностей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дослідження онтологічних, культурологічних, комунікативних та естетичних аспектів естрадного вокального ансамблю як форми музикування дало змогу обґрунтувати теоретичні основи вокального ансамблевого виконавства та окреслити перспективи їх застосування в освітньому процесі вищих мистецьких навчальних закладів.

4. *Пляченко Т.М.* Методика викладання вокалу : навч.-метод. посіб. для студ. мистецького факультету (спеціальність «Музична педагогіка і виховання») / Т.М. Пляченко. — Кіровоград : КДПУ, 2005. — 80 с.
5. *Пляченко Т.М.* Методика роботи з вокальним ансамблем : робоча програма навчальної дисципліни [для студентів галузі знань 0202 «Мистецтво» напряму підготовки 6.020204 «Музичне мистецтво» професійного спрямування «Сольний спів» першого (бакалаврського) освітнього рівня] / Т.М. Пляченко. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. — 37 с. (нормативний документ).
6. *Пляченко Т.Н.* Вокально-хорова підготовка будучих учителів музики в умовах групового навчання на музично-педагогічному факультеті : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Методика преподавания музыки» / Т.Н. Пляченко ; Российская академия образования. — М., 1993. — 17 с.
7. *Польская И.И.* Камерный ансамбль: история, теория, эстетика : моногр. / И.И. Польская. — Х. : ХГАК, 2001. — 396 с.
8. *Черникова С.В.* Генезис эстрадного вокально-ансамблевого исполнительства и пути его профессионализации : автореф. дис. ... канд. искусствоведения : спец. 17.00.03 «Музыкальное искусство» / С.В. Черникова. — Х. : ХГУИ, 2008. — 21 с.
9. *Юцевич Ю.Є.* Музыка : словник-довідник / Ю.Є. Юцевич. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2003. — 352 с.
10. *Юцевич Ю.Є.* Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу / Ю.Є. Юцевич. — К., 1998. — 160 с.

REFERENCES

1. *Zhyvov V.L.* Khorovoe ispolnitelstvo: Teoryiia. Metodika. Praktika : ucheb. Posobie [Choral Performance : Theory. Method. Practice]. V.L. Zhyvov. — M. : VLADOS, 2003. — 324 s.
2. *Mykysha M.* Praktychni osnovy vokalnoho mystetstva [Practical Basics of Vocal Art]. M. Mykysha. — Kyiv, 1985. — 80 s.
3. *Ovcharenko N.* Osnovy vokalnoi metodyky : naukovy-metodychnyi posibnyk [Fundamentals of Vocal Techniques]. N. Ovcharenko. — Kryvyi Rih : Vydavnychiy dim, 2006. — 116 s.
4. *Pliachenko T.M.* Metodyka vykladannia vokalu : navch.-metod. posibnyk dlia studentiv mystetskoho fakultetu (Spetsialnist «Muzychna pedahohika i vykhovannia») [Methods of Teaching Vocal]. Pliachenko T.M. — Kirovohrad : KDPU, 2005. — 80 s.
5. *Pliachenko T.M.* Metodyka roboty z vokalnym ansamblem : robocha prohrama navchalnoi dystsypliny [dlia studentiv haluzi znan 0202 «Mystetstvo» napriamu pidhotovky 6.020204 «Muzychne mystetstvo» profesiinoho spriamuvannia «Solnyi spiv» pershoho (bakalavrskoho) osvitnoho rivnia] [Techniques of Vocal Ensemble]. T.M. Pliachenko. — K. : Kyivskiy un-t im. B. Hrinchenka, 2015. — 37 s. (normatyvnyi dokument).
6. *Pliachenko T.N.* Vokalno-khorovaia podhotovka budushchykh uchyteliv muzyki v usloviakh hruppovoho obucheniia na muzykalno-pedagogicheskomo fakultete [Vocal-Choral Training of Future Music Teachers in Group Teaching at the Music-Pedagogical Faculty] : avtoref. dyss. na soiskanie uchion. stepeny kand. ped. nauk : spets. 13.00.02 «Metodika prepodavaniia muzyki» / T.N. Pliachenko ; Rossiiskaia Akademiia obrazovaniia. — M., 1993. — 17 s.
7. *Polskaia Y.Y.* Kamernyi ansambl: istoriia, teoriia, estetika : monohrafiia [Chamber Ensemble: History, Theory, Aesthetics]. Y.Y. Polskaia. — Kharkov : KhGAK, 2001. — 396 s.
8. *Chernykova S.V.* Genezis estradnoho vokalno-ansamblevogo ispolnitelstva i puti ego professionalizatsii [Genesis of Popular Vocal-Ensemble Performance and the Way of Its Professionalization] : avtoref. dyss. na soiskanie uchionoi stepeni kand. iskusstvovedeniia: spets. 17.00.03 «Muzykalnoie iskusstvo» / S.V. Chernykova. — Kharkov : KhGUI, 2008. — 21 s.
9. *Yutsevych Yu.Ye.* Muzyka : slovnyk-dovidnyk [Music]. Yu.Ye. Yutsevych. — Ternopil : Navchalna knyha — Bohdan, 2003. — 352 s.
10. *Yutsevych Yu.Ye.* Teoriia i metodyka formuvannia ta rozvytku spivatskoho holosu [Theory and Methods of Formation and Development of the Singers Voice]. Yu.Ye. Yutsevych. — Kyiv, 1998. — 160 s.